

Minir ADEMI

ROLI I MËRGATËS SHQIPTARE NGA MAQEDONIA PËR ÇLIRIMIN E KOSOVËS (1989-1999)

Abstrakt:

Demonstratat e studentëve shqiptarë të Kosovës të vitit 1981, arritën përmasa kombëtare, të cilët i shkaktuan tronditje pushtetit të atëhershëm komunist jugosllav. Trungu intelektual shqiptar që migroi gjatë periudhës 1987-1997 e kreu me sukses detyrën e vënë shumë më herët rreth mobilizimit të mërgatës, duke krijuar një front të gjerë, i cili prezantoi përmes protestave e demonstratave në të gjitha vendet e Evropës dhe jashtë saj, pozitën e popullit tonë brenda kufijve të ish-Jugosllavisë. Gjatë kësaj periudhe në mërgatë vepronte organizata gjysmilegeale me program e statut si dhe dokumentet tjera organizative LPRK (Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës). Zhvillimet dramatike pas vitit 1981 sollën domosdoshmërisht ndryshime në programin e organizatës, e cila u definua si organizatë politiko-ushtarake që i kishte vënë vetes detyrë çlirimin dhe bashkimin kombëtar. Ky riorientim politik solli deri te formimi i celulave të para ushtarake që më vonë do të emërtohen dhe shndërrohen me tri shkronja - UÇK. Mërgata shqiptare fillimisht iu bashkëngjit UÇK-së, përmes donacioneve për luftën e më pas edhe në mobilizimin e forcës fizike. Këtu vlen të përmendet kontributi i të arratisurve politikë i periudhës 1981-1991, në Zvicrës, Gjermani e shtetet tjera të Evropës në mobilizimin gjithçka për luftën, të cilit iu përgjigjën mërgimtarët si asnjëherë më parë e që duhet theksuar se rëndësi të madhe ka pasur prezantimi i nevojës së organizimit nga ana e intelektualëve

përparimtarë që kishin vendosur para vetës interesin e përgjithshëm kombëtar. Mërgata shqiptare në Zvicër dhe vendet tjera të Evropës Perëndimore ishin lokomotiva e UÇK-së, e cila përshpejtoi procesin e çlirimit të vendit nga okupatori serb dhe krijimin e shtetit të pavarur të Kosovës.

Fjalët kyçe: *Emigracioni, pushteti, shqiptarët, LKM, 1989-1999.*

Mërgimi është një dukuri e hershme e cila daton që nga kohërat më të lashta dhe për fat të keq, edhe sot e kësaj dite vazhdon me ritëm e dimensione shumë të shpejta. Në bazë të regjistrimit të vitit 1981, me punë të përkohshme që ishin evidentuar në botën e jashtme ishin 875 000 veta në nivel të Jugosllavisë, ndërsa numri real ishte mbi 1 milion. Nga ky numër nga Maqedonia ishin të evidentuar 100 922 apo 8.5%. Numri më i madh i mërgimtarëve ishin me punë në Gjermani, Zvicër dhe Spanjë. Sipas përkatësisë nacionale nga numri i përgjithshëm 65% ishin maqedonas, 22% ishin shqiptarë, ndërsa 13% ishin të nacionaliteteve tjera, si: turq, romë etj.

Periudha e viteve 1981-1991 ishte koha kur shqiptarëve të ish-Jugosllavisë, rrjedhimisht edhe atyre të Maqedonisë, nuk iu mbeti rrugë tjetër përpos të dalin e të kërkojnë të drejtat e tyre kombëtare deri në vetëvendosje. Përmbysja e madhe filloi me demonstratat e studentëve shqiptarë të Kosovës në vitin 1981 duke shkaktuar tronditje të madhe në pushtetin komunist jugosllav. Pas kërkesave të shqiptarëve për Republikën e Kosovës, filloi presioni i dhunshëm me arrestimet në masë dhe ndjekjet sistematike, që si konsekuencë solli largime të mëdha të të rinjve kryesisht drejt botës perëndimore. Rezistenca e intelektualëve e mbështetur në forcën e argumentit u mposht me argumentin e forcës nga urdhërdhënësit për ndaljen e rritës së gjeneratave të të rinjve veçanërisht në shkollimin e mesëm si dhe ngushtimin e hapësirës së zhvillimit kulturo-artistik. Si rrjedhojë e politikës represive ndaj arsimit shqip nga autoritetet maqedonase, në fillim të vitit shkollor 1987/88, shumë arsimtarë nuk pranuan masat e

dhunshme në shkolla, dhe si kundërmasa ndaj tyre u bë diferencimi, u burgosën, apo u detyruan të shpërngulen drejt Evropës Perëndimore.¹

Maqedonia ishte shndërruar në laborator për eksperimentimin e atyre masave. Maqedonasit si më të besuarit e politikës antishqiptare të Serbisë, iu përgjigjën fuqishëm këtij projekti famëkeq si rezultat i të cilit çdo i treti shqiptar ishte i përndjekur, i persekutuar apo i burgosur, pas mbylljes së shkollave në gjuhën shqipe. Në luftë për ekzistencë, një numër që i shpëtoi burgosjeve (nxënës dhe arsimtarë) u detyruan të migronin kryesisht në Evropën Perëndimore. Numri ishte i madh i atyre që u detyruan të emigrojnë jo vetëm për sigurimin e kafshatës së gojës, por për të vazhduar aktivitetin veçanërisht në informimin e opinionit ndërkombëtar për politikën nacional-shoviniste të qarqeve të atëhershme të pushtetit. Mërgata shqiptare ishte e para, e cila pa hezitim përkrahu, ndihmoi dhe mbështeti me të gjitha format e mundshme Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës. Diaspora shqiptare gjatë kësaj periudhe filloi një aktivitet të dendur politik para organizatave ndërkombëtare, si OKB etj., në denoncimin e represionit, përndjekjes, persekutimit, burgosjes së shqiptarëve.

Trungu intelektual që emigroi gjatë periudhës 1981-1991, e kreu me sukses detyrën e vënë shumë më herët rreth mobilizimit të mërgatës duke krijuar një front të gjerë, i cili përmes protestave e demonstratave në të gjitha vendet e Evropës dhe jashtë saj, prezantoi pozitën e popullit tonë brenda kufijve të ish-Jugosllavisë. Tani në mërgatë vepronte organizata gjysmë ilegale me program e statut si dhe dokumentet tjera organizative - Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës (LPRK), e cila për orientim politik fillimisht kishte avancimin e statusit të shqiptarëve në ish-Jugosllavi, përmes formimit të një republike në të cilën do të përfshiheshin të gjitha trojet e banuara me shqiptarë. Në vitet 1989/1990, Serbia po shfaqej si një superfuqi në Jugosllavi, me prirje të hapura për hegjemonin e sundimit jugosllav, duke nënshtruar fillimisht republikat dhe krahinat nëpërmjet

¹ Skender Asani & Halide Palloshi, *Veprimtaria e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në Trevat Lindore në vitet 1985/87*, Lëvizja, Prishtinë, 2020, 31.

instrumenteve politike e ushtarake. Autonomia e Kosovës ishte gjysmake dhe kurdoherë varej nga organet e larta republikane dhe federative.

Mbledhja e 16-të e Komitetit Qendror të Lidhjes Komuniste të Jugosllavisë që u mbajt më 29 dhe 30 korrik 1988 ishte maratonike, duke debatuar mbarë e mbrapsht për shqiptarët, duke i fyer dhe denigruar publikisht popullin shqiptar në Jugosllavi dhe natyrisht u vendos që të merren masa më të rrepta ndaj tij. Reaksioni kundër përpjekjeve të popullit shqiptar për t'i fituar të drejtat dhe barazinë me popujt e tjerë të Federatës, përkundrazi Federata ajo vazhdoi me intensitet të shtuar duke dënuar e burgosur mbi 15 000 banorë, madje edhe deri në 25 vjet burg, siç ishte rasti i Adem Demaçit në një rajon me rreth 3 milionë banorë. Kjo fushatë terroriste vazhdoi edhe më tej, mirëpo këtyre stuhive, gjithë këtij uragani çetnik, shovinist e fashist të Beogradit, populli shqiptar do të dijë t'u rezistojë e sidomos ata shumë intelektualë e të rinj që nuk u mbeti rrugë tjetër përveç që për t'u shpëtuar ndjekjeve e burgosjeve morën rrugën e mërgimit.²

Në muajin tetor 1989, në Baden dhe Ollten të Zvicrës, u mbajt Mbledhja e Dytë e Përgjithshme e Lëvizjes Popullore për Republikën e Kosovës. Delegatë në këtë mbledhje përveç nga diaspora, ishin edhe nga vendlindja: Fadil Vata, Ahmet Haxhiu dhe Arif Seferi nga Maqedonia. Më 5 gusht 1995, Këshilli Popullor i Lëvizjes Popullore të Kosovës në Reutlingen, organizoi demonstratë në sheshin e Reutlingenit. Bashkatdhetarë të shumtë që kishin ardhur nga shumë vende në Gjermani, në duar të tyre mbanin parulla në gjuhën shqipe dhe gjermane me këto përmbajtje: “Të njihet pavarësia e Kosovës”, “Stop gjenocidit serbo-maqedonaso-malazez mbi shqiptarët në ish-jugosllavi” etj. Po ashtu më 21 tetor 1995, Këshilli i Rrethit të LPK-së

² Sejdi Gega & Fazli Veliu, *LPK themeluese e UÇK*, “Arbëria Desing”, 2018, Tetovë, 102.

në Baden organizoi demonstratë gjithëshqiptare me moton “Të njihet Republika e Kosovës, shtet i pavarur dhe sovran”.³

Pikërisht në këtë kohë ose më herët, ardhja në perëndim e shumë atdhetarëve si nga Kosova e Maqedonia, të cilët kishin qenë në strukturat e larta drejtuese të organizatës, luajti një rol të rëndësishëm në krijimin e një fizionomie të re. E vërteta është se një gjeneratë tejet e devotshme e deriatëhershme kishte bërë të mundur vazhdimësinë e Lëvizjes, megjithëse në kushte tejet të vështira, kur ishte e goditur nga jashtë, ishte nën vëzhgimin e strukturave përkatëse në shtete ku jetonin, etiketoheshin si ekstremistë të majtë. Ishin një plejadë e pazakontë e shumë atdhetarëve nga Maqedonia që kishin migruar në Evropë, e konkretisht në Zvicër dhe ishin pjesë e pandarë e lëvizjes ilegale që kishte bërë tash edhe emrin e saj, ku në mesin e shumë prej tyre spikasnin Fazli Veliu, Bardhyl Mamuti, Ali Ahmeti, Destan Ajdini etj.

Ky riorientim politik domosdoshmërisht solli te formimi i celulave të para ushtarake që më vonë do të emërtohen dhe shndërrohen në UÇK.⁴ Mërgata shqiptare përveç ndihmës financiare, zhvillonte edhe veprimtari politike, si: informimin e mediave elektronike dhe atyre të shkruara me zhvillimet në atdhe, tubime mobilizuese për njoftimin dhe informimin e bashkatdhetarëve, organizimin e demonstratave siç janë ato para selisë së OKB-së në Gjenevë e në shumë vende tjera të diasporës nëpër vendet e Evropës dhe botës. Në fillim të vitit 1997, në disa qytete të SHBA-së u organizuan tubime, mbrëmje kulturore, biseda dhe recitime kushtuar themeluesve të LPK-së: Jusuf Gërvallës, Kadri Zekës e Bardhosh Gërvallës si dhe luftëtarëve të tjerë. Aktivistët e LPK-së u dërguan një letër ngushëllimi familjeve të tre dëshmorëve dhe Shtabit Qendror të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, për humbjen e ushtarëve më 31 janar 1997. Ata shfaqnin mbështetjen për LPK-në dhe UÇK-në, duke u

³ Deklaratë e Destan Hajdinit, veprimtar i çështjes kombëtare në Zvicër, dhënë autorit më 26.03.2024, Kumanovë.

⁴ Bedri Islami, *Përjetësia e dyfishtë*, Toena, Tiranë, 2008, 275.

zotuar se do të ndihmojnë, jo vetëm anën materiale të saj, por edhe financiarisht do ta ndihmojnë luftën në Kosovë.⁵ Të vetëdijshëm se në fazën fillestare, njësitet e Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës kanë nevojë për mjete materiale, themeluan Fondin “Vendlindja thërret” dhe grumbulluan mjete.

Mërgata shqiptare fillimisht iu bashkëngjiti UÇK-së, përmes donacioneve për luftën e më pas edhe në mobilizimin e forcës fizike. Këtu vlen të përmendet kontributi i të arratisurve politikë i periudhës 1981-1991 në Zvicër, Gjermani e shtetet tjera të Evropës në mobilizimin gjithçka për luftën, së cilës iu përgjigjën mërgimtarët si asnjëherë më parë. Rëndësi të madhe ka pasur prezantimi i nevojës së organizimit nga ana e intelektualëve përparimtarë që kishin vendosur para vetës interesin e përgjithshëm kombëtar. Lëvizja Popullore e Republikës së Kosovës (LPRK) në Mbledhjen e parë të Përgjithshme të mbajtur në vitin 1987, u vu në binarë të rregullt me delegatë nga Këshilli Popullor dhe Këshillat e Rretheve nga shumë vende të Zvicrës, Gjermanisë që vinin nga Kosova e viset tjera shqiptare, duke përfshi mërgimtarë nga Maqedonia e nga Kosova Lindore.

Sipas të dhënave të veprimtarit Agush Buja, LPRK-ja veprroi deri në vitin 1993, por më 2 korrik 1990, kur Kuvendi i Kosovës e Shpalli Kosovën Republikë, atëherë kësaj organizate iu hoq shkronja R (Republikë) dhe vazhdoi të quhej vetëm si Lëvizja Popullore e Kosovës (LPK). LPK-ja, në vazhden e aktiviteteve dhe detyrave që kishte, do të mbajë edhe Mbledhjen e 6-të të Këshillit të Përgjithshëm - Dega Jashtë Vendit. Në këtë mbledhje u bë një raport politik dhe një vështrim për situatën aktuale në Kosovë, në ish-Jugosllavi dhe në Ballkan. Në mbledhje u analizua gjendja organizative e Degës së Lëvizjes Popullore të Kosovës dhe nëndegëve: Zvicër, Gjermani, Austri, Francë, Suedi, Holandë, Danimarkë, Angli dhe Australi, u morën masa edhe për zgjerimin e Lëvizjes në SHBA. Këshilli i Përgjithshëm i LPK-së, e vlerësoi si të suksesshme punën e

⁵ Sejdi Gega & Fazli Velii, *LPK themeluese e UÇK*, “Arbëria Desing”, 2018, Tetovë, 500.

Kolegjiumit të Redaksisë së “Zërit të Kosovës”, që ka bërë ndërmjet dy mbledhjeve të Këshillit të Përgjithshëm në pasqyrimin e gjendjes në trojet e pushtuara dhe në Shqipëri.⁶

Lëvizja nuk i ndau nga trugu i saj asnjë veprimtar nga të gjitha trojet shqiptare deri në Mbledhjen e Prizrenit, në qershor të vitit 1999, kur ka pushuar veprimtarinë e vet si LPK. Gjatë kësaj periudhe ishin të shumtë bashkëveprimtarët nga trojet shqiptare të Maqedonisë. Fazli Veliu ishte për 10 vjet udhëheqës i organizatës së LPRK-së, Bardhyl Mamuti ishte nënkryetar i LPK-së në periudhën 1998/99, Ali Ahmeti ishte një nga veprimtarët më aktiv në mërgatë, Kosovë e vise tjera (gjatë qëndrimit të tij në Zvicër, A. Ahmeti ka qenë anëtar i Këshillit të Përgjithshëm dhe i kryesisë së Lëvizjes, si dhe i Sektorit të Veçantë - bërthamës së UÇK-së), Musa Xhaferi ka qenë anëtar i KP-së në Zvicër, Avni Dehari - anëtar i KP-së si dhe një periudhë edhe kryeredaktor i organit të LPRK-së “Zëri i Kosovës”, Destan Ajdini - anëtar i KP-së si dhe qindra anëtarë e veprimtarë të tjerë që ishin në shërbim të çështjes kombëtare nga të gjitha viset ku jetonin shqiptarët, duke mos i ndarë nga trugu shqiptar. Ata ishin përndjekur nga pushteti i atëhershëm sllavo-komunist dhe derë të vetme për të vepruar në dobi të kauzës kombëtare ata i gjetën vendet e shteteve perëndimore, e me theks të veçantë Zvicrën.⁷

Figura të rëndësishme të mërgatës lanë punën, familjen dhe jetën e pasur të perëndimit, dhe iu bashkuan luftës për lirinë e Kosovës. Në mesin e tyre ishte edhe Ismet Jashari - Komandant Kumanova, i cili bashkë me vëllanë Murat Jashari kishte dhënë kontribut të madh në organizimin e mërgatës dhe fondacionit “Vendlindja thërret”, kurse kur erdhi momenti i luftës, iu bashkua me gjithë vullnetin e tij, duke e lënë Zvicrën dhe duke luftuar për lirinë e Kosovës. Emri i tij u bë motiv edhe për qindra luftëtarë që iu bashkuan luftës së UÇK-së në vitin 2001 në Maqedoni. Por, në mesin

⁶ Po aty, 501.

⁷ Deklaratë e Agush Bujës, veprimtar i çështjes kombëtare në Zvicër, dhënë autorit më 26.03.2024, Prishtinë.

e shumë mësimdhënësve që pësuan nga projekti famëkeq i LKM-së (Lidhja Komuniste e Maqedonisë) gjatë vitit shkollor 1987/1988, për largimin nga përdorimi i gjuhës shqipe nëpër shkollat e mesme të Kumanovës, ishte edhe arsintari i gjuhës shqipe nga fshati Hotël i Komunës së Likovës, Rexhep Kurtishi. Sipas tij, ndaj asaj padrejtësie reagues disa profesorë, të cilët së pari u ndëshkuan me “vërejtje” nga LKM-ja, së dyti u ndëshkuan me largim nga LKM-ja dhe ndëshkimi i tretë ishte përjashtimi nga puna. Këto vendime irrituan masën shqiptare, e cila kërkesat e saj u përpoq t’i kërkojë rrugëve duke demonstruar. Në mesin e këtyre demonstruesve ishte edhe Rexhep Kurtishi.⁸ Ai duke mos pasur rrugë tjetër, përpos burgut, mori udhën e mërgimit dhe u vendos në Norvegji, me gruan dhe katër fëmijët.

Në mërgim, pikërisht në Oslo, ai u angazhua me tërë qenien e tij në shkollën norvegjeze me nxënësit shqiptarë, të cilët mërguan me prindërit e tyre në periudha të ndryshme kohore, e sidomos gjatë luftës në Kosovën e vitit 1999. Por ishte jashtëzakonisht i orientuar dhe i angazhuar në të gjitha organizimet kombëtare, për nevojat e tri luftërave çlirimtare gjatë viteve 1999-2001. Mërgata shqiptare në të gjitha vendet e Evropës dhe të botës ishte e organizuar dhe zhvillonte aktivitet të pandërprerë politik në dobi të çlirimit të atdheut. Veprimet e njëpasnjëshme që i ndërmerre Ushtria Çlirimtare e Kosovës në drejtim të çlirimit të vendit, shtruan nevojën për angazhim edhe më të madh për përkrahjen morale dhe atë financiare. Kur duhet se prej subjekteve të organizuara shqiptare, vetëm Lëvizja Popullore e Kosovës e përkrah politikisht dhe materialisht Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës duke marrë edhe hapa konkretë. Duke parë gatishmërinë e bashkatdhetarëve tanë që të ndihmojnë veprimet çlirimtare në Kosovë, në fillim të qershorit, pas disa konsultimeve dhe përgatitjeve paraprake, veprimtarë të Këshillit të Përgjithshëm të Lëvizjes Popullore të Kosovës - Dega Jashtë Vendi, në fund të muajit maj, në Helsingborg (Suedi) themeluan Nëndegën e Lëvizjes Popullore të

⁸ Deklaratë e Rexhep Kurtishit, veprimtar i çështjes kombëtare në Norvegji, dhënë autorit 17.02.2024, Oslo, Norvegji.

Kosovës, me ç'rast zgjidhet edhe organi drejtues i Nëndegës, si dhe shpreh gatishmëri edhe për themelimin e shumë këshillave të rinj në qytet kryesore të Suedisë.

Themelimi i Këshillave të Lëvizjes Popullore të Kosovës, ishte parakusht për hapjen e Fondit “Vendlindja thërret”, fond ky që i dedikohet veprimtarisë çlirimtare në Kosovë, do të themelohet edhe në Suedi. Në të njëjtën kohë, ky fond në Gjermani ka fituar statusin e fondacionit bamirës me vendimin e entit përkatës financiar. Pasi situata në Kosovë gjithnjë vinte duke u përkeqësuar e sidomos kur në korrik 1997, në Prishtinë, gjykata e instaluar shpalli dënimin e të akuzuarve në procesin e montuar politik kundër 15 shqiptarëve, të akuzuar për “terrorizëm dhe për ndihmë dhënë terroristëve” u shqiptoi atyre 264 vjet burg.

Aktivitetet e Lëvizjes Popullore të Kosovës më të shtuara do të zhvillohen në Zvicër, Gjermani, Francë, Itali, Angli, Tiranë e Kosovë. Në tubimet e organizuara dhe të mbajtura të Lëvizjes Popullore të Kosovës, përveç njoftimit për Ushtrinë Çlirimtare, aktivistët e Lëvizjes Popullore të Kosovës duke kërkuar përkrahjen për Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës moralisht dhe materialisht, do të sqarojnë format si mund të ndihmojnë bashkatdhetarët Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës.⁹ Mërgata shqiptare në Zvicër dhe vendet tjera të Evropës Perëndimore dhanë një kontribut të jashtëzakonshëm në të gjitha proceset kombëtare e në veçanti në vitet e kthesës së madhe 1989-1999. Në mesin e tyre kishin edhe shumë veprimtarë që vinin nga trojet shqiptare të Maqedonisë, e që morën pjesë në themelimin dhe funksionalizimin e UÇK-së, si një ushtri e cila përshpejtoi procesin e çlirimit të vendit nga okupatori serb dhe krijimin e shtetit të pavarur të Kosovës.

⁹ Sejdi Gega & Fazli Veliu, *LPK themeluese e UÇK*, “Arbëria Desing”, 2018, Tetovë, 509.